

Rusya'nın Yeni Jeostratejisi ve Uluslararası Güvenlik*

Hacali Necefoğlu*

ORCID / 0000-0003-2901-3748

Öz

1991'den sonra Moskova Sovyetler döneminde artırdığı statü, imkan ve etkinlik alanını ciddi boyutta kaybetmişti. Vladimir Putin'in iktidarıyla birlikte, bu durumun telafi edilmesi ve Moskova'nın eski gücünü kazanması için yeni jeostrateji oluşturulmaya başlandı. Bu makalede Rusya Federasyonu'nun yeni jeostratejisi, dört coğrafi yöne göre değerlendirilmiştir. Batı'da ABD ve Avrupa ülkeleriyle, Doğu Avrupa üzerindeki ilişkileri incelenirken; Doğu'da Asya-Pasifik Bölgesi ülkeleriyle olan ilişkilerin gelişimine değinilmiştir. Buna ek olarak Güney'de, Merkezi Asya ve Kafkasya'da artan etkinliği anlatılmıştır. Kuzey'de, Arktik bölgesinden gerek savunma, gerekse ekonomik anlamda faydalanılması için hedeflenen amaçlardan bahsedilmiştir.

* Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Kafkasya ve Orta Asya Araştırma Merkezi, Kars / Türkiye,
alinecef@hotmail.com

Sonuç olarak, Rusya Federasyonu'nun yeni jeostratejisi şöyle özetlenmiştir: Eski Sovyet coğrafyasındaki etkinliğini yeniden sağlama, sahip olunan hidrokarbon rezervlerini yüksek fiyattan satmak için küresel politik gerilimlerin şiddetlenmesine sebep olma, Batı bloğu ülkelerinin diğer ülkelerle ilişkilerinin bozulmasına yardım ederek üzerindeki baskıyı azaltma.

Anahtar kelimeler: Rusya Federasyonu, Vladimir Putin, Jeostrateji, Dış Politika, Güvenlik

The New Geostrategy of Russia and International Security

Hacali Necefoğlu**

ORCID / 0000-0003-2901-3748

Abstract

After 1991, Moscow has seriously lost its status, possibilities and effectiveness that increased in the Soviet era. With Vladimir Putin's coming to power, a new geostrategy has begun to form in order to compensate for this situation and to gain Moscow's old strength. In this article, the new geostrategy of the Russian Federation was evaluated according to four cardinal directions. While examining the relations between the US and European countries over Eastern Europe for West; The development of relations with the Asia-Pacific region countries has been addressed for East. In addition, the

** Prof. Dr., alinecef@hotmail.com

increasing effectiveness of Russian Federation in Central Asia and the Caucasus has been explained for South. The Arctic region has been mentioned in terms of its objectives, both for defense and for economic interests for North. As a result, the new geostrategy of the Russian Federation is summarized as: restoring the effectiveness on the former Soviet geography, causing global political tensions in order to sell its hydrocarbon reserves at a high price, and deteriorating relations between Western bloc countries and other countries in order to reduce oppression on itself.

Keywords: Russian Federation, Vladimir Putin, Geostrategy, Foreign Policy, Security.

Giriş

İki yüz yıllık Rusya İmparatorluğu'nun ve dünyanın iki süper gücünden biri olmuş SSCB'nin varisi sayılan bugünkü Rusya Federasyonu, süper devlet fonksiyonunu kaybetse de halen çağdaş dünyanın kendi kendine yetinebilen sosyopolitik ve ekonomik birimi olup, modern âlemin önemli mali, ekonomik bölgeleri (Atlantik, Pasifik ve Hint Okyanusu bölgeleri) arasında bağlayıcı rol oynamaya imkân veren müstesna jeopolitik duruma sahiptir.¹

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle onun sahip olduğu statü, imkân ve siyasi ağırlığı kaybeden Rusya Federasyonu'nun dış politika açısından amacı eski siyasi

azametini geri getirmektir. Dolayısıyla, 1993 yılında kabul edilmiş ilk Dış Politika Konsepti'nde devletin uzun vadeli hedefinin “demokratik ve özgür devlet olarak Rusya'nın yeniden canlanması” olmuştur.²

31 Aralık 1999'da Vladimir Putin iktidara geldikten sonra Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti üç kere güncellenmiştir. 10 Ocak 2000 tarihinde V. Putin'in onayladığı Konsept'te “büyük güç” olarak tanımlanan Rusya, 2008 Konseptinde “çağdaş dünyanın etkin merkezlerinden biri”, “en büyük Avrasya gücü” olarak tanımlanmıştır. 2012 yılında seçim öncesi yayınladığı makalesinde “dış politikamız anlık değil, stratejik olup, Rusya'nın dünya siyasi haritasındaki benzersiz konumu, onun tarihte ve medeniyetin gelişiminde rolünü yansıtmaktadır”³ yazan V. Putin'in, onayladığı Rusya Federasyonu'nun son güncellenmiş 2013 Dış Politika Konseptinde, Rus dış politikasının “uluslararası işlerde ve dünya medeniyetinin gelişiminde dengeleyici etken olan, asırlar boyu oluşmuş, benzersiz rolünü yansıttığı” beyan edilmiştir.⁴

a- Rusya Jeostratejisinin Hedefleri

Rusya Federasyonunun Milli Güvenlik Konsepti'nde çok milletli Rusya halkının

²O. N. Şkapyak, , “Kontseptsii vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii 1993, 2000 i 2008 godov: sravnitelnyy analiz”. – Vestnik KazNU Seriya mejdunarodnikh otnoşeniı i mejdunarodnoye pravoı Almatı 2011.№5(55), c.9-13.

³V. Putin, 27.02.2012, “Rossiya i menyayuşşisya mir”. – Moskovskıye novosti.

⁴A. İ. Smirnov, , Kontseptsii vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii: sravnitelnyy analiz; Vneşnaya politika Rossii: teoriya i praktika. Uçebnoe posobie. M. Kniga i biznes 2013, 543 s.

¹Ya. Plyays, “Aktualniye problemi rossiyskoy geopolitiki”. – Obozrevatel-Observers, No 4. , 2003.

güvenliği ve refahının temini, iç ve dış politığın önemli meselesi ve tüm milli çıkarlar sisteminin nüvesi olarak belirlenmiştir. Tüm diğer stratejik ve taktik amaç ve hedeflerin buna hizmet etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu açıdan Rusya jeostratejisinin önünde aşağıdaki önemli hedefler görünmektedir⁵:

- Rusya Federasyonu devlet sınırları dâhilinde siyasi, sosyo-ekonomik, kültürel, enformasyonel vb. tam işlevsel alanların oluşturulması;
- Rusya Federasyonu topraklarının kaynak, nüfus, iletişim vb. özelliklerinin etkin kullanımı için gereken jeopolitik, ekonomik gibi koşulların yaratılması;
- “Yakın” ve “uzak” dış çevrede dostane jeopolitik kabukların ve oralardaki ülkelerle ortak iktisadi, enformasyonel, kültürel vs. alanların oluşturulması;
- Tüm yeryüzü halklarının gelişim çıkarlarını gözetken ve herhangi ülkenin hegemonyasını istisna eden dünya düzeninin yaratılması işinde menfaati olan tüm devletlerin çabalarının koordinasyonu.

Rusya jeostratejisinin oluşturulması için farklı konseptler ileri sürülmektedir. Bunlardan biri rövanş konsepti adlanıyor. Bu konseptin taraftarları Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin bir zamanlar bulunduğu mevkie dönmesini ileri sürüyor ve Rusya Federasyonu'nun hem eski Sovyet cumhuriyetleri, hem de SSCB himayesinde bulunmuş ülkelerde etkinliğini yeniden kurmasının ve de bunun için askeri gücünü

artırarak Batı karşıtı ülkeleri desteklemesinin zaruri olduğunu savunuyorlar. Bir kısım siyasiler dış siyaset de dâhil tüm alanlarda otoriter yönetim rejiminin kurulmasını, Rusya'ya yakınlaşmaya zorlamak amacıyla BDT ülkelerine baskı yapılmasını, devletlerin müttefik veya rakip olarak ikiye ayrılmasını ve rakiplere karşı sert tutum sergilenmesini istiyorlar. “Gönüllü teslimiyet” ekolünden olan liberallere göre Rusya geçen asrın doksanlı yıllarında olduğu gibi Batı'nın talimatlarını kayıtsız şartsız yerine getirmeli, güvenlik alanındaki siyasetinde açıkça NATO'ya odaklanmalıdır. Bir kısım siyasi analistler Rusya'nın jeostratejini “dengeli” konseptle oluşturmasını öneriyorlar. Rusya'nın Post-Sovyet mekânında, Yakın Doğu'da, Asya ve diğer bölgelerde Amerika etkisine karşı mücadele ederek tek kutuplu dünya modelinin kırılmasına yönelik jeostrateji konsepti de mevcuttur. Resmi olarak ise, Rusya'nın uluslararası münasebetlerin çok kutuplu sisteminin oluşturulmasını amaçlayan stratejiye sadık olduğu söylenilmektedir.⁶

b- Rusya Jeopolitiğinin Coğrafi Yönleri

Rusya'nın coğrafi konumuna dikkat getirdiğimizde klasik jeopolitikçilerden Halford John Mackinder'in tasnifine göre tarihin coğrafi mihrinde⁷ veya dünyanın

⁵A. A. Prokhojeva (Pod obş. Red.), , Obşşaya teoriya natsionalnoy bezopasnosti: Uçebnik. İzd. 2. M.: İzdğvo RAGS 2005, 344 s.

⁶A. Maruyev, “Geostrategiya Rossii: prioritet natsionalnikh interesov”. – Krasnaya Zvezda. 12.12.2007.

⁷H. J. Mackinder, “The Geographical Pivot of History”. – The Geographical Society, Vol. 23, No.4, (April 1904), pp. 421-437.

Kalpgah (Heartland)'ında⁸ yerleştiğini görüyoruz. Zbigniew Brzezinski'nin jeostratejik sınıflandırdığı “Avrasya Satranç Tahtası”ndaki Rusya'nın mevkiisi “Orta Alan”dadır.⁹ Bu nedenle Rus strateji uzmanları Rusya'nın jeopolitik çıkarlarının yapılandırılmasında vektörel yaklaşımın uygun olacağını düşünerek, Rusya'nın milli çıkarlarını aşağıdaki dört jeopolitik istikametlerde¹⁰ gruplandırıyorlar:

Batı'da:

- İstikrarlı Avrupa güvenlik sisteminin oluşturulmasında Rusya'nın iştiraki;
- Rusya ile Beyaz Rusya Birliğinin sağlanması;
- Başlıca Batı ülkeleri – ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya – ile çeşitli alanlarda münasebetlerin faal olarak geliştirilmesi;
- SSCB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa'daki eski müttefikleri ile ikili ilişkilerin yeniden kurularak geliştirilmesi, bu ülkelerle Batı ile Rusya arasında tampon bölge oluşturulmasına imkân verilmemesi;
- Baltık ülkeleri ile münasebetlerin normalleştirilmesi ile birlikte bu ülkelerdeki Rus dilli ahalinin desteklenmesi;

- Kaliningrad vilayetinin sosyo-ekonomik durumunun iyileştirilmesi için tedbirlerin alınması ve bu bölgenin RF terkiibinden koparılması gayretlerinin önlenmesi;
- NATO ile ortaklık ve işbirliğinin geliştirilmesi;

Doğu'da:

- Asya-Pasifik Bölgesi(APB)'ndeki esas entegrasyon yapılarında, öncelikle “Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği” Forumu ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nde Rusya'nın katılımı;
- Merkezi Asya'daki BDT ülkeleri ile askeri-siyasi ve ekonomik işbirliğinin sağlanması;
- APB'deki ekonomik ilişkiler sistemine de dâhil edilmekle Rusya Uzak Doğusu'nun kalkınması;
- Bölge ülkeleri ile askeri-teknik işbirliğinin sağlanması, Rusya askeri-sanayi kompleksi ürünlerinin APB piyasasına sürülmesi için şartların oluşturulması;
- APB'nin başlıca ülkeleri (Çin, Japonya, Hindistan) ile iki taraflı işbirliğinin geliştirilmesi;
- APB'de nükleer silahların yayılmasını önleme meselelerinin çözümü de dahil, güvenliğin temini amacıyla ABD ile işbirliği;
- Güney Kuril adalarının Rusya'da kalması şartıyla Japonya ile toprak anlaşmazlıklarının çözülmesi;

⁸H. J. Mackinder, Democratic Ideals and Reality. A Study in the Politics of Reconstruction, National Defense University Press 1996,pp. 175–193.

⁹Zb. Bjezinskiy, Velikaya şahmatnaya doska. Amerkanskiye prevoskhodstvo i ego geostratejiçeskie impertivi. – M.: Mejdunarodniye otnoşeniya, 2010 s. 49.

¹⁰A. Maruyev, “Geopolitiçeskiye interesi Rossii: vektorniy printsip obespeçeniya”. – Krasnaya Zvezda. 13.02.2008.

Güney’de:

- Kafkas bölgesinde barış ve istikrarın sağlanması, çıkarların karşılıklı olarak gözetilmesi koşuluyla Rusya ve Kafkas devletleri arasında işbirliğinin sürdürülmesi;
- Kafkas bölgesinde Rusya’nın müttefiki olarak kalan Ermenistan ile siyasi, iktisadi ve askeri münasebetlerin pekiştirilmesi;
- “Üçüncü” ülkelerin Kafkas devletlerine, Rusya’nın bu bölgeden sıkıştırılması ile sonuçlanacak, siyasi, iktisadi ve askeri etkilerinin kuvvetlenmesini önlemek;
- Hazar denizinin hidrokarbon kaynaklarının işletilmesi ve naklinde Rusya’nın azami katılımının temini;
- İslam faktörünün Rusya’daki duruma muhtemel istikrarsızlaştırıcı etkisini önlemek için “Müslüman uygarlığı” ülkeleri ile normal dostluk münasebetlerinin sağlanması;
- Suriye’de geleneksel güçlü mevkilerini ve İsrail ile normalleşmiş ilişkilerini kullanarak Yakın Doğu barış sürecinde Rusya’nın katılımı;
- Irak’ta durumun normalleşmesi ve İran’ın nükleer programı ile ilgili sorunların çözümü amacıyla dünyanın başlıca güçleri ile karşılıklı işbirliği ve BM mekanizmalarının faal kullanılması;

Kuzey’de:

- Avrupa ile APB arasında en kısa su yolu olan Kuzey Deniz Yolu’nun geliştirilmesi;
- Siyasi, iktisadi ve stratejik öneme sahip Şpitsbergen takımadalarında Rus varlığının sağlanması;
- Kuzeyde, denizde konuşlandırılan nükleer füze kompleksi de dahil, Rus askeri potansiyelinin, gereken seviyede tutulması;
- Arktik bölgesinin doğal zenginliklerinin devlet kontrolünde işletilmesi, Rusya’nın kuzeyinin altyapısında yabancı devletlerin öncü mevki elde etmelerine imkân verilmemesi;
- Rusya’nın kuzey sınırlarının kesin belirlenmesi, sınır devletleri tarafından toprak talepleri meselesinin etkisizleştirilmesi;
- Arktik bölgesi nüfusunun sosyo-ekonomik sorunlarının çözümüne Rusya devlet yapılarının dikkatinin artırılması.

c- Rusya Jeostratejisini Etkileyen Faktörler

Herhangi bir devletin jeostratejisinin hazırlanması için çağdaş jeopolitik süreçlerin analizi çok önemlidir. Böyle bir analiz sayesinde o devletin milli güvenliğinin temini sistemini etkileyen esas eğilimlerini ortaya çıkarmak mümkündür. Başlıca jeopolitik güçlerin Rusya Federasyonu’nun en faal üyesi olduğu uluslararası yapıların (başta Birleşmiş Milletler olmak üzere) rolünün azaltarak,

Rusya'nın dünya jeopolitik süreçlerine etkisini zayıflatmak niyetleri; Rusya'ya karşı toprak taleplerinin mevcudluğu; mevcut sınırların değiştirilmesinin mümkünlüğünün ileri sürülmesi; Sovyet sonrası mekânda çözülme süreçlerinin etkin olması ve bu mekânın Batının stratejik çıkarları alanına çevrilmesi; Rusya sınırları boyunca mevcut ve potansiyel münakaşa bölgelerinin varlığı Rusya jeostratejisinin oluşum sürecini etkileyen ve onun açısından olumsuz sanılan eğilimlerdirler. Bunlardan başka, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra ABD liderliğimde tek kutuplu dünya düzeninin oluşumu, jeopolitik süreçler sisteminde küreselleşmenin merkeze oturması, uluslararası terörizmin küresel özellik kazanması, Avrupa'da, Asya-Pasifik ve diğer dünya merkezlerinde bölgesel ve alt-bölgesel entegrasyonun gelişmesi, dünyada jeopolitik hareketliliğin yüksek düzeye çıkması gibi eğilimler de dikkate alınmakla birlikte Rusya'nın jeostratejik imkânları belirlenerek, Rusya Federasyonu'nun jeopolitik çıkarlarının gerçekleştirilmesinin yöntemleri oluşturuluyor. Jeostratejinin oluşturulmasında milli güvenliği tehdit eden faktörler de dikkate alınmıyor. Uluslararası terörizmin artması ve din-mezhep çatışmalarının şiddetlenmesini, başlıca dünya güçlerinin uluslararası çapta Rusya'nın etkisini zayıflatma çabalarını, RF'ye karşı toprak talepleri ve Rusya topraklarının parçalanma planlarını, BDT ülkelerinde Rusya etkisinin zayıflamasını, Batılı gizli servislerin Rusya aleyhine istihbarat ve tahribat faaliyetlerini, Çin'in zamanla APB'de Rusya'nın başlıca jeopolitik rakibine çevrilmesini, NATO askeri yapılarının Rusya sınırlarına yaklaşmasını, Batı'nın Rusya'ya istisnasız olarak hammadde kaynağı rolünü biçmek istemesini Rus stratejistler Rusya'nın milli

güvenliğine tehdit olarak algılamaktadırlar. Nüfus durumunun kötüleşmesi, silahlı kuvvetlerin zayıflaması, bilim kapasiteli sanayi alanlarının gelişmemesi, Rusya ekonomisinin dünya petrol ve gaz piyasasına bağımlı olması, yolsuzluk, kültürde ve maneviyatta gerileme gibi iç faktörlerin de milli güvenliği tehdit ettikleri anlaşılmaktadır.¹¹

Son birkaç yüzyılda defalarca askeri tehditlere maruz kaldığı Batı istikametinde, Rusya milli güvenliğine en büyük tehdit olarak NATO'yu görüyor. Bu bloğa dâhil olan güçlü askeri ve ekonomik potansiyele sahip ülkelerin siyasi, iktisadi ve askeri bütünleşme eğilimleri ve onlar üzerinde ABD'nin dünya lideri rolü oynama iddiasının devam etmesi, Rusya ile ABD arasında münasebetlerin "iyileşmesine" rağmen Amerikan yönetiminin Rusya'yı halen eskisi gibi başlıca rakip olarak görmesi, Rusya'nın yeniden güçlü devlet statüsüne ulaşmasını engellemeye yönelik ABD çabaları, ABD'nin dış politikasında uluslararası sorunların çözümünde öncelikle askeri güce başvurması Rusya'yı kuşkulandırıyor ve Rusya, Doğu Avrupa ile Baltık devletlerinin NATO'ya katılımını, Ukrayna ile Gürcistan'ın da bu birliğe dahil edilme ihtimalini kendilerine yönelik en büyük tehlike olarak algılıyor. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra RF ile NATO arasında oluşan neredeyse 1000 kilometrelik mesafenin yirmi yılda kısalarak kapanmasını ve Rusya'nın Avrupa'daki askeri gücünün NATO'nun kara ve hava gücünden zayıf olduğunu dikkate alan Rusya; Ukrayna'nın NATO'ya dâhil edilmesini, Beyaz Rusya'da iktidar değişikliği çabalarını, Batı'nın Kaliningrad

¹¹A. Maruyev, "Geostrategiya Rossii". – Obozrevatel-Observers, 200, No 1., s.5-13.

vilayetinin Rusya'dan koparılması gibi gizli niyetlerinin olmasını milli güvenliğine yönelik tehdit olarak görüyor.¹²

Fakat Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesini sadece Batı'dan beklenen askeri tehditlerle ilgili olduğunu düşünmüyorum. Rusya'nın Batı istikametinde algıladığı askeri tehditlere karşı en büyük güvencesi nükleer potansiyelini unutmamalı. Ukrayna'nın sahip olduğu kaya gazı, diğer deyişle şeyl gazı rezervlerinin ve bu devletin pahalı Rus gazına bağımlılıktan kurtulmak için Batı'nın yardımıyla alternatif yakıt üretimine yönelmek arzusunun bu müdahalede esas faktör olduğu daha inandırıcıdır. Ukrayna'da kimi kaynaklara göre 1,2 trilyon metreküp¹³, kimi kaynaklara göre ise 7 trilyon metreküp¹⁴ kaya gazı rezervi var. Bu ülkede kaya gazı arama lisansı alan Exxon Mobil ve Shell 2010 yılında çalışmalarına başlamışlardı¹⁵. 15 Şubat 2011'de Washington'da Ukrayna ile ABD arasında kaya gazı arama alanında işbirliği memorandumu, iki devletin dış işleri Bakanlar iştirakinde imzalanmıştı^{16,17}. 2012

yılında Donetsk vilayetindeki Yuzovsk yataklarının işletme ihalesini Shell, Lvov vilayetinin Olesko yataklarının işletme ihalesini ise Chevron kazandı¹⁸. Aynı yılda Shell Harkov vilayetinde ilk arama kuyusunu kazmaya başladı¹⁹. Yakın gelecekte Ukrayna'nın Rusya gazına ihtiyacı olmayacağı ve hatta gaz ihraç edebilecek ülke olabileceği anlaşıldı. Tabii ki, Rusya buna seyirci kalamazdı. 24 Ocak 2013'te Davos'ta (İsviçre) dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç katılımıyla Shell ve "Nadra Yuzovskiy" şirketleri arasında Harkov ve Donetsk vilayetlerinin Yuzov alanında çıkarılacak gazın paylaşımı anlaşmasını imzalanması,^{20,21} Rusya'nın sabrını taşıran son damla oldu. Bu anlaşmadan milyarlarca şahsi gelir elde edeceği anlaşılan V. Yanukoviç'in 2013 yılının Kasım ayında Avrupa Birliği ile anlaşma imzalanmasından imtina etmesine ve bir ay sonra Rusya Federasyonu ile sıkı entegrasyona girmeye hazır olduğunu beyan etmesine rağmen, ülkesinde istikrarın yeniden sağlanması için Rusya tarafından hiçbir destek alamamasının nedeni de bu olmalıdır. Zaten Ukrayna'da "Rusya karşıtı", radikal milliyetçi yapıların

¹²A. Maruyev, "Geopolitiçeskiye interesı Rossii: vektornıy printsip obespeçeniya". – Krasnaya Zvezda, 2008, Erişim:13.02.2008.

¹³Ukraine picks Shell, Chevron to develop shale gas fields. Reuters (11 May 2012), <http://www.reuters.com/article/shell-chevron-ukraine-idUSL5E8GBAE020120511> Erişim: 01/03/2016.

¹⁴Marocchi T. and Fedirko T. Shale gas in Poland and Ukraine: a great potential and an uncertain future. <http://www.pecob.eu/shale-gas-pl-ua> Erişim: 01/03/2016.

¹⁵Shale gas in Europe and America. Fracking here, fracking there. Europe will have trouble replicating America's shale-gas bonanza. - The Economist, 26.11.2011. <http://www.economist.com/node/21540256> Erişim: 01/03/2016.

¹⁶<http://vitrenko.org/article/14452> Erişim: 01/03/2016.

¹⁷ <http://ru.tsn.ua/ukrayina/ukraina-i-ssha-podpisali-memorandum-o-slancevom-gaze.html> Erişim: 01/03/2016.

¹⁸<http://korrespondent.net/business/companies/1348780-azarov-nazval-pobeditelej-konkursa-po-dobyche-slancevogo-gaza-v-ukraine> Erişim: 01/03/2016.

¹⁹Shell начала бурение сланцевого газа на Украине. Lenta.ru, 25 октября 2012. <http://lenta.ru/news/2012/10/25/shell> Erişim: 01/03/2016.

²⁰ Reed S. Ukraine Signs Drilling Deal With Shell for Shale Gas. The New York Times. 25.01.2013. http://www.nytimes.com/2013/01/25/business/global/ukraine-signs-drilling-deal-with-shell-for-shale-gas.html?_r=0 Erişim: 01/03/2016.

²¹ <http://www.webcitation.org/6E8zK8E0m> Erişim: 01/03/2016.

malum Rusya kurumlarının desteği ile yaratıldığı bilinmektedir. V. Yanukoviç'in bu hareketinden sonra Ukrayna'nın doğusundaki Harkov ve Donetsk vilayetlerinde çevrecilerin, komünistlerin vs. eylemleri başlatıldı, devamında da merkezi hükümete karşı silahlı ayaklanma organize edildi^{22,23,24}. Sonuç olarak Chevron ve Shell Ukrayna'daki gaz projelerinden çekildiler^{25,26}. Ayrıca, müdahale döneminde ABD Başkan yardımcısının oğlu Robert Hunter Biden'in Ukrayna'daki en büyük gaz şirketi "Burisma Holdings" yönetim kuruluna getirilmesi²⁷ Rus basınında geniş yer edindi,²⁸ merkezi hükümetin ayrılıkçılara karşı yürüttüğü antiterör operasyonlar Amerika karşıtı propagandalarla karalanmaya çalışıldı.

Rusya, Merkezi Asya cumhuriyetlerinde ABD askeri varlığını, Çin'in Rusya sınırları

dâhilinde (Rusya Uzak Doğusu ve Sibirya) demografik ve ekonomik yayılmacılığını, Japonya'nın Güney Kuril adalarına olan toprak iddialarını Doğu istikametinde milli güvenliğine karşı tehdit olarak algılamaktadır²⁹. ABD'nin Büyük Merkezi Asya'nın kalkınması için Rusya ve Çin'in iştiraki olmadan ŞİÖ'ye alternatif ortaklık örgütü kurmak, ekonomik işbirliği yoluyla Merkezi Asya ülkelerini kontrolünde olan Afganistan'la birleştirmek, nihayetinde Kafkas-Hazar bölgesini buna katarak tüm bu mekanı ABD himayesinde Yakın Doğu ile entegre etmek fikirlerini³⁰ gerçekleştirme çabalarını Rusya, bölgesel istikrara ve güvenliğe ciddi tehdit olarak görmekte olup, jeostratejisini ABD'nin Orta Asya'daki BDT ülkelerinde Rusya milli çıkarlarına zarar verecek faaliyetlerini engellemek yönünde oluşturmuştur.

2014 Ukrayna krizinden sonra Batı ülkeleriyle ilişkileri bozulan Rusya yüzünü Doğu'ya çevirse de, Çin ile özel münasebetlerini korumakta zorlandı. Çin Kırım'ın Ukrayna'dan koparılmasına, genelde bu çerçevede toprak bütünlüğü ihlali pratiğine karşı keskin tepki gösterdi. Ayrıca Ukrayna'daki istikrarsızlıktan dolayı Kırım ve Donbas vilayetindeki ekonomik projelerini gerçekleştirmedi. 2013 yılında Yeni İpek Yolu Ekonomik Şeridi projesini ileri süren Çin Orta Asya'da Rus çıkarlarını dikkate alarak, bu projeyi Avrasya Ekonomik Birliği ile koordineli gerçekleştirmek mecburiyetinde kaldı. Buna

²² <http://www.webcitation.org/6F4LEUao2> Erişim: 01/03/2016.

²³ <http://www.webcitation.org/6F4LHNbgh> Erişim: 01/03/2016.

²⁴ <http://www.webcitation.org/6F4LKN3wk> Erişim: 01/03/2016.

²⁵ Chevron pulls out of gas extraction in western Ukraine. KyivPost.com, 15.12.2014. <http://www.kyivpost.com/article/content/business/chevron-pulls-out-of-gas-extraction-in-western-ukraine-375176.html> Erişim: 01/03/2016.

²⁶ Herron D. Shell, Chevron, pull out of fracking deals in Ukraine citing the war with Separatists and Russia. The Long Tail Pipe, 11.06.2015. <http://longtailpipe.com/2015/06/11/6415/> Erişim: 01/03/2016.

²⁷ T. Durden, Z. Hedge, 2014, Company In Which US Vice President Joe Biden's Son Is Director Prepares To Drill Shale Gas In East Ukraine. Global Research, 21.11.2014. <http://www.globalresearch.ca/company-in-which-us-vice-president-joe-bidens-son-is-director-prepares-to-drill-shale-gas-in-east-ukraine/5393403> Erişim: 01/03/2016.

²⁸ <https://russian.rt.com/article/54640> Erişim: 01/03/2016.

²⁹ A. Maruyev, A. Karpenko, "Vostochny vektör geostrategii Rossii". Obozrevatel-Observed 2010No 1, s.6-17.

³⁰ V. Kravchenko, Problemy obespeçeniya voyennoy bezopasnosti Rossii v usloviyakh globalizatsii. Mejdunarodnaya bezopasnost Rossii v usloviyakh globalizatsii (pod obş. Red. V. Mikhaylova, V. Buyanova). M.: İzd-vo RAGS 2007, s.65.

rağmen, yakın gelecekte bile Rusya Federasyonu'nun Merkezi Asya bölgesinde artan Çin nüfuzunu ve etkisini bertaraf edebilecek iktisadi güce sahip olamayacağı aşikârdır³¹. Rusya'nın 1990'da 151 milyon olan nüfusu 1999'da 146 milyona, 2009'da ise 142 milyona düşmüştür, Çin'in nüfusu ise 1,2 milyardır. Çin ekonomisi Rusya'nın 4 katı büyüklüğündedir ve XX. yüzyılın son on yılında Çin'e giren yabancı sermaye Rusya'nın 30 katı olmuştur³².

Ukrayna krizinden sonra Rusya'nın Orta Asya cumhuriyetlerine ekonomik etkisi de zayıfladığından, Moskova'nın Post-Sovyet mekânının batı cenahında olduğu gibi Merkezi Asya'da da aynı stratejiyi, yani yabancı etkiyi önlemek amacıyla istikrarsızlık oluşturmak stratejisini uygulayacağı beklenmektedir. Bununla o, hem Çin'in yayılmacılığını sınırlayabilir, hem de bölgeyi Pekin'e karşı baskı unsuru olarak kullanabilir. Ayrıca Çin'deki Amerikan karşıtı kuvveleri desteklemek ve provoke etmekle Çin-ABD ilişkilerini bozmak Moskova'nın öncelikli stratejik hedeflerinden biridir³³.

Rusya'nın Uzak Doğusu ve Sibirya bölgesinin Çin ile olan geniş ekonomik ilişkileri o bölgelerin kalkınmasına hizmet

etse de, "Çinli varlığı" gibi yan etki de oluşturmaktadır. Kısa bir zamanda o bölgelerin başlıca sanayi alanları, özellikle savunma sanayisi tamamen Çin ekonomik sistemine birleşebilir. Çin bu bölgede nüfus yayılmacılığı hedefini planlı olarak hayata geçiriyor. Bunun sonucunda yakın gelecekte o bölgelerde etnik münakaşaların meydana çıkması beklenilebilir³⁴.

Rusya'nın coğrafi doğusunda Kanada, ABD ve ABD'nin strateji ortakları olan Japonya ile Güney Kore'nin, kuzeyinde ise yine ABD, Kanada olmakla birlikte Danimarka ve Norveç'in bulunduğu ve üç coğrafi yönden Batı bloğu devletleri ile çevrelendiğini dikkate alırsak, O'nun jeopolitiğinde güneyin en önemli istikamet olduğunu görmemek mümkün değildir. Bugün Rusya Federasyonu'nun umde görevinin dünya ticaretinin stratejik arterlerini kontrol altına almak amacıyla maksat yönlü bir biçimde güney istikametinde ekonomik ve jeopolitik ilerleme olduğu aşikârdır³⁵. Bu yolda askeri güç kullanmaktan çekinmeyen V. Putin iktidarının ilk işi, kendi güney sınırları içinde ayrılıkçı Çeçenleri bertaraf etmek oldu. Sonra sıra ABD ile jeopolitik çıkarlarının çakıştığı Güney Kafkas'a geldi. Rusya, ABD'nin Güney Kafkas'ta enerji kaynaklarını Rusya'yı safdışı bırakıp Batı'ya taşıma amacını kendi milli güvenliğine ciddi tehdit olarak değerlendiriyor. Bu sebeple de, ABD'nin bölgedeki müttefiki Gürcistan ilk hedefi oldu. ABD'de yapılacak Başkanlık

³¹A. Sivitskiy, Yu. Tsarik, , Novaya geostrategiya Rossii: posledstviya i vizovı dlya arkhitekturi mejdunarodnoy bezopasnosti. – Minsk, Tsentr stratejiçeskikh v vneşnepolitiçeskikh issşedovaniy 2015, s.13.

³²Zbigniew Brzezinski, , The Geostrategic Triad: Living with China, Europe, and Russia. Publisher CSIS 2000

³³A. Sivitskiy, Yu. Tsarik, Novaya geostrategiya Rossii: posledstviya i vizovı dlya arkhitekturi mejdunarodnoy bezopasnosti. – Minsk, Tsentr stratejiçeskikh v vneşnepolitiçeskikh issşedovaniy 2015,s.14.

³⁴A. Maruyev, A. Karpenko, "Vostoçnyy vektor geostrategii Rossii". Obozrevatel-Observed 2010, No 1, s.6-17.

³⁵V. E. Bagdasaryan, , "Strategiya yujnogo proriva Rossii". – Alternativa sovremennoy geostrategii Rossii: vıbor mejdu Zapadom i Vostokom. Material nauçnogo seminara. Vıp. 5(35) – M.: Nauçnyy ekspert 2010, s.118-122.

seçimleri atmosferini fırsat bilerek 2008 yılının Ağustos ayında Gürcistan'a saldırdı. Kendi ülkesindeki ayrılıkçıları silahla bastıran Rusya, komşu ülkedeki ayrılıkçı Abhaz ve Osetleri silah zoruyla Gürcistan'dan ayırdı ve Kosova olayını emsal göstererek Batı'yı susturmayı başardı³⁶. Ermenistan'ı kendi eyaleti gibi idare eden Rusya, bölgede dengeli siyaset yürüten Azerbaycan'ın başı üstünde Demokles'n kılıcı gibi durmaktadır. Azerbaycan'ın Putin ile Erdoğan arasında seçim yapması gerekeceğini iddia eden Rus uzmanlar da vardır³⁷. Hazar denizindeki gemilerinden Suriye'ye füze fırlatarak askeri gücünü ortaya koyan Rusya'nın Hazar havzasındaki siyaseti şunlara dayanıyor: Hazarın kaderini yalnız sahilindeki devletler belirlemelidirler; yeni anlaşmalar yapılana kadar Sovyet dönemi anlaşmaları (1921 ve 1940) geçerli kalmalıdır; Hazar yanı ülkeler arasındaki anlaşmalar çerçevesinde Hazar kaynakları kullanımının vahit siyaseti hayata geçirilmelidir³⁸.

Çöküşünü XX. yüzyılın en büyük felaketi³⁹ olarak adlandırdığı SSCB'den sonraki jeopolitik durumla razılaşmayan V. Putin'in güney istikametinde ikinci hamlesi, Karadeniz havzasındaki eski statüsünü geri

getirmek amacıyla Rusya'nın uzun vadede stratejisinin bir parçası olan Kırım'ın işgali oldu. Sınırlı askeri kuvvetle daha geniş stratejik hedeflere ulaşmayı başaran, kazandıklarının kaybettiklerinden fazla olduğunu düşünen Putin, son sekiz yılda üçüncü kez askeri güç kullanarak, bu sefer Orta Doğu'da mevcut jeostrateji durumu kendi lehine değiştirmeyi denedi. Yakın Doğu'da kendi konumunu pekiştirmek için Suriye'yi bir üs olarak kullanan⁴⁰ Rusya, İran ve Katar doğal gazını Avrupa'ya taşıyacak olan ve Suriye'den geçmesi planlanan boru hatlarının güzergâhlarını etkileme imkânına da sahip oldu⁴¹.

Bunun yanında 2015 yılının ilk yarısında Rusya Federasyonu bölgedeki çelişkilerin askeri yolla çözümünü taraftarı olan ülkelerle – Suudi Arabistan, İsrail ve İran'la – ilişkilerini pekiştirdi. İran'ın nükleer programı ile ilgili anlaşma sürecinin uzaması için bütün imkânlarını seferber etti. Rusya'nın İran'a S-300 sistemlerini vermek isteği Amerikan-İran normalleşmesin önlemek ve İran yönetimindeki şahinlerin mevkilerini sağlamlaştırmak amacı güdüyor, ki zira İsrail'in bu füzelerden korunma teknolojisine sahip olduğu bilinmektedir. Bundan başka, 2008'de Gürcistan saldırısı öncesi İran'daki Rus hava savunma sisteminin kodlarının İsrail'e verilerek,

³⁶A. Bishara, "Russian Intervention in Syria: Geostrategy is Paramount". – ACRPS Russo-Arab Relations Conference, 2015, held in Doha on May 23-24, 2015. <http://english.dohainstitute.org/file/get/89ef19ad-46dc-4a19-b5d2-21a0a6360422.pdf> Erişim: 01/03/2016.

³⁷ <http://haqqin.az/news/63854> Erişim: 01/03/2016.

³⁸A. R. İşmayev, 2010, "Geostrategiya ŞŞA kak ugroza natsionalnoy bezopasnosti Rossii v Zakavkazskom regione". – ARS ADMINISTRANDI, No 2, c. 129-132.

³⁹<http://regnum.ru/news/polit/444083.html> Erişim: 01/03/2016.

⁴⁰A. Idan, 2015, Russia in Syria and Putin's geopolitical strategy. – The CACI Analyst, 22.10.2015.

<http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13294-russia-in-syria-and-putins-geopolitical-strategy.html> Erişim: 01/03/2016

⁴¹T. Durden, 2015, Competing Gas Pipelines Are Fueling The Syrian War & Migrant Crisis. ZeroHedge.com, 10.09.2015.

<http://www.zerohedge.com/news/2015-09-10/competing-gas-pipelines-are-fueling-syrian-war-migrant-crisis> Erişim: 01/03/2016.

Gürcistan'daki İsrail yapımı İHA kodlarının alındığı basına sızmıştır. Rusya 2015 yılının Haziran ayında Suudi Arabistan ile stratejik anlaşma yaparak, İran ile aralarında münakaşa olursa tarafsız mevki tutacağı konusunda garanti verdi. Ayrıca, Birleşik Milletler Güvenlik Konseyi'nde Yemen konusunda Suudi Krallığı lehine oy kullandı. Rusya'nın Suriye'deki çabaları da Esed'i korumaktan çok, Esed ile ittifakta İran'a alternatif oluşturmak ve Akdeniz doğusunun gaz yataklarının bölgedeki ortakları ile işletilmesi için güvenli ortam yaratmak amacıyla⁴².

Rusya'nın bölgedeki öncelikli çıkarı ABD'nin enerjisini Suriye'ye yöneltmek ve böylece Ukrayna ve diğer eski Sovyet ülkeleri üzerinde yaptığı operasyonlarda elini güçlendirmektir. Öncelikle son on beş yılda ABD'nin Afganistan ve Irak'ta vakit kaybetmesi Rusya'ya bir fırsat vermiştir. Suriye'de ABD'ye ve NATO'ya karşı ayağa kalkarken Rusya, kendi gücünü yeniden büyütüyor imajı yarattı. Her ne kadar Rusya'nın süper güç olmak için kaynağı olmasa da, süper güç tonunda hareket ediyor. Rusya kendi arka bahçesindeki baskısını artırmaya başladı. Bu sebeple Ermenistan'ın AB entegrasyon sürecinden cayması ve Avrasya Birliği ekseninde Rusya'ya yanaşması şaşırtıcı bir durum değil. ABD'nin 2008'deki savaşta Gürcistan'ın yanında olmadığını göstermesi ve Suriye'de de içinde bulunduğu pasiflik Rusya'nın süper güç görünümünü güçlendirmekte ve tersine Amerika'nın süper güç imajını zayıflatmaktadır. Eğer

⁴²A. Aivitskiy, Yu. Tsarik, , Novaya geostrategiya Rossi: posledstviya i vizovi dlya arkitekturi mejdunarodnoy bezopasnosti. – Minsk, Tsent strategičeskikh v vnešnepolitičeskikh issšedovaniy 2015, s.11.

Amerika karşı koyma niyeti gösterseydi, bu durum Rusya'nın imajını çizebilirdi. Türkiye'nin sınırlarını ihlal eden Rus uçağını düşürmesine Rusya'nın kızgınlığı belki de bundan dolayıdır.

Rusya ve Türkiye arasındaki gerilim Rusya-NATO gerilimini artırmasının yanında, NATO'ya karşı muhtemel bir müdahalenin Türkiye'ye değil de NATO üyesi Baltık ülkelerine karşı olma ihtimalini ortaya çıkarmıştır^{43,44}.

Sonuç

Rusya Federasyonu; özellikle Putin'in başkanlığında hayata geçirdiği yeni jeostratejisiyle, daha pragmatik ve somut etki amaçlamaktadır. Bu yeni jeostratejisini uygulamaya koyarken; öncelikle mevcut stratejik savunma çizgisini, eski Sovyet coğrafyasını da içine alır şekilde, kendi sınırlarının dışında yeniden belirlemektedir. Bununla birlikte, bu stratejik savunma çizgisinin içinde kalan donmuş istikrasızlıkları kendi lehine eriterek; diğer küresel veya bölgesel güçlerin, bu ülkeler üzerindeki etkisini azaltmayı hedeflemektedir. Ayrıca, diğer başat güçlerin dış politikalarında önemli yere sahip Yakın Doğu ve Asya-Pasifik bölgelerindeki gerilimleri körükleyerek; bu güçlerin, kendisinin “arka bahçesi” olarak gördüğü eski Sovyet coğrafyasından uzak

⁴³A. İdan, , The Russian-Turkish Confrontation as Leverage in Putin's Hands vis-a-vis NATO. – The CACIANalyst 2016,29.02.2016. <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13336-the-russian-turkish-confrontation-as-leverage-in-putin%E2%80%99s-hands-vis-a-vis-nato.html> Erişim: 01/03/2016

⁴⁴ <http://inosmi.ru/politic/20160218/235451939.html> Erişim: 01/03/2016.

tutmaya çalışmaktadır. Tüm bunları yaparken, ekonomisini de gözardı etmeyen Moskova yönetimi; enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan Yakın Doğu ve Türkistan coğrafyasındaki gerilimleri artırarak, enerji fiyatlarının yükselmesinden daha fazla kazanç sağlamaktadır. Bunlara ek olarak, Avro-Atlantik birliğinin çatlama için çalışırken; diğer küresel ve bölgesel güçler arasındaki gerginliği destekleyerek, kendisinin hedef tahtasına koyulmasını önlemektedir. Son olarak da, eski Sovyet coğrafyasının Rus çıkarlarının “ayrıcalıklı alanı” olduğu iddiasını, diğer küresel güçlere kabul ettirmek için, gerek küresel gerekse bölgeler politikalar izlemektedir. Tüm bunların gerçekleşmesi halinde, gelecek yıllardaki uluslararası ilişkilerin; Rusya Federasyonu’nun çıkarlarına paralel olarak gelişeceği açıktır. Bu yeni jeostratejinin başarıyla hayata geçmesi durumunda; çok kutuplu “yeni soğuk savaş” sisteminin, uluslararası ilişkilerin yapısını belirleyeceği görülmektedir.

Kaynaklar

BRZEZINSKI, Zbigniew, 2000, The Geostrategic Triad: Living with China, Europe, and Russia. Publisher CSIS.

MACKINDER, H. J., 1904, “The Geographical Pivot of History”. – The Geographical Society, Vol. 23, No.4, (April 1904), pp. 421-437.

MACKINDER, H. J., 1996, Democratic Ideals and Reality. A Study in the Politics of Reconstruction, National Defense University Press, pp. 175–193.

BAGDASARYAN, V. E., 2010, “Strategiya yujnogo proryva Rossii”. – Alternativa sovremennoy geostrategii Rossii: vıbor mejdu Zapadom i Vostokom. Materialı nauçnogo seminara. Vıp. 5(35) – M.: Nauçnyy ekspert, s.118-122.

BJEZİNSKIY, ZB., 2010, Velikaya şakhmatnaya doska. Amerkanskiye prevoskhodstvo i ego geostrategičeskie impertivı. – M.; Mejdunarodniye otnoşeniya, s. 49.

İŞMAYEV, A. R., 2010, “Geostrategiya ŞŞA kak ugroza natsionalnoy bezopasnosti Rossii v Zakavkazskom regione”. – ARS Administrandi, No 2, c. 129-132.

KRAVÇENKO, V., 2007, Problemi obespeçeniya voyennoy bezopasnosti Rossii v usloviyakh globalizatsii. Mejdunarodnaya bezopasnost Rossii v usloviyakh globalizatsii (pod obş. Red. V. Mikhaylova, V. Buyanova). M.: İzd-vo RAGS, s.65.

MARUYEV, A., 2008, “Geopolitiçeskiye interesı Rossii: vektornıy printsip obespeçeniya”. – Krasnaya Zvezda. 13.02.2008.

MARUYEV, A., 2007, “Geostrategiya Rossii: prioritet natsionalnikh interesov”. – Krasnaya Zvezda. 12.12.2007.

MARUYEV, A., 2007, “Geostrategiya Rossii”. – Obozrevatel-Observers, No 1, s.5-13.

MARUYEV, A., KARPENKO, A., 2010, “Vostoçnyy vektor geostrategii Rossii”. Obozrevatel-Observers, No 1, s.6-17.

PLYAYS, YA., 2003, “Aktualniye problemi rossiyskoy geopolitiki”. – Obozrevatel-Observer, No 4.

PROKHOJEVA, A. A. (Pod obş. Red.), 2005, Obşşaya teoriya natsionalnoy bezopasnosti: Uçebnik. İzd. 2. M.: İzdğvo RAGS, 344 s.

PUTİN, V., 27.02.2012, “Rossiya i menyayuşşisya mir”. – Moskovskiye novosti.

SİVİTSKIY, A., TSARIK, YU., 2015, Novaya geostrategiya Rossii: posledstviya i vizovı dlya arkhitekturi mejdunarodnoy bezopasnosti. – Minsk, Tsent strategičeskikh v vneşnepoliticheskikh işşedovaniy, s. 11, 13, 14.

SMİRNOV, A. İ., 2013, Kontseptsii vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii: sravnitelny analiz; Vneşnaya politika Rossii: teoriya i praktika. Uçebnoe posobie. M. Kniga i biznes. – 543 s.

ŞKAPYAK, O. N., 2011, “Kontseptsii vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii 1993, 2000 i 2008 godov: sravnitelny analiz”. – Vestnik KazNU Seriya mejdunarodnikh otnoşeniy i mejdunarodnoye pravoı Almatı, №5(55), c.9-13.

Internet-kaynakları

<http://english.dohainstitute.org/file/get/89ef19ad-46dc-4a19-b5d2-21a0a6360422.pdf>,

Erişim: 01/03/2016.

<http://haqqin.az/news/63854>,Erişim:

01/03/2016.

<http://inosmi.ru/politic/20160218/235451939.html> Erişim: 01/03/2016.

, Erişim: 01/03/2016.

<http://lenta.ru/news/2012/10/25/shell>

,Erişim: 01/03/2016.

<http://longtailpipe.com/2015/06/11/6415/>

,Erişim: 01/03/2016.

<http://regnum.ru/news/polit/444083.html>,

Erişim: 01/03/2016.

<http://ru.tsn.ua/ukrayina/ukraina-i-ssha-podpisali-memorandum-o-slancevom-gaze.html>

,Erişim: 01/03/2016.

<http://vitrenko.org/article/14452>,Erişim:

01/03/2016.

<http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13294-russia-in-syria-and-putins-geopolitical-strategy.html>,

Erişim: 01/03/2016.

<http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13336-the-russian-turkish-confrontation-as-leverage-in-putin%E2%80%99s-hands-vis-a-vis-nato.html>,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

<http://www.economist.com/node/21540256>,

Erişim: 01/03/2016.

<http://www.globalresearch.ca/company-in-which-us-vice-president-joe-bidens-son-is-director-prepares-to-drill-shale-gas-in-east-ukraine/5393403> ,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

<http://www.kyivpost.com/article/content/business/chevron-pulls-out-of-gas-extraction-in-western-ukraine-375176.html>,Erişim:

01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

http://www.nytimes.com/2013/01/25/business/global/ukraine-signs-drilling-deal-with-shell-for-shale-gas.html?_r=0,Erişim:

01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

<http://www.pecob.eu/shale-gas-pl-ua>

,Erişim: 01/03/2016.

<http://www.reuters.com/article/shell-chevron-ukraine-idUSL5E8GBAE020120511>,Erişim:

01/03/2016.

<http://www.webcitation.org/6E8zK8E0m>

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

,Erişim: 01/03/2016.

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

Cilt:IV /Sayı:XII /Ağustos /MMXVII

ISSN:2148-2292.

Volume:IV /Number:XII /August /MMXVII

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Necefoğlu / atdd/ 0000-0003-2901-3748

<http://www.webcitation.org/6F4LEUao2>

Erişim: 01/03/2016.

<http://www.webcitation.org/6F4LHNbgh>

Erişim: 01/03/2016.

<http://www.webcitation.org/6F4LKN3wk>

Erişim: 01/03/2016.

<http://www.zerohedge.com/news/2015-09-10/competing-gas-pipelines-are-fueling-syrian-war-migrant-crisis>,Erişim:

01/03/2016.

<https://russian.rt.com/article/54640>,Erişim:

01/03/2016.

<https://russian.rt.com/article/54640>,Erişim:

01/03/2016.